

Tendencingumo paieškos politikų valdomoje žiniasklaidoje: Lietuvos regioninės spaudos analizė taikant kompiuterinės turinio analizės metodus*

Ainė Ramonaitė

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorė
El. paštas: aine.ramonaite@tspm.vu.lt

Adelė Vaiginytė

Baltijos pažangių technologijų instituto tyrėja
El. paštas: adele.vaiginyte@bpti.eu

Santrauka. Straipsnyje pristatomas bandomasis regioninės žiniasklaidos turinio tyrimas, atliktas pasitelkiant kompiuterinės (angl. *computational*) turinio analizės metodus. Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip politikų įtaka žiniasklaidai atsispindi laikraščių turinyje ir kaip perauga (jei perauga) į politinį žiniasklaidos šališkumą. Kartu tyrime siekiama išbandyti kompiuterinės turinio analizės metodikos atveriamas galimybes. Straipsnyje dėmesys sutelkiamas į dviejų savivaldybių vietos laikraščius, kuriems vietos valdžia turi tiesioginę įtaką – Druskininkų laikraštį „Mano Druskininkai“ ir Širvintų laikraštį „Širvintų kraštas“, o palyginimo tikslais analizuojami dar keturių savivaldybių (Utenos, Šilutės, Birštono ir

* Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą „Lietuvos nacionalinė rinkiminė studija 2020“ (Nr. S-LIP-19-67). Už metodologinę pagalbą ir patarimus autorės dėkoja projekto dalyviams, o už darbą renkant duomenis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Studentų mokslinės draugijos nariams – Pauliui Vijeikiui, Marijonui Mikaičiui, Gabijai Norgilaitei, Mariui Milieškai, Akvilei Brazytei ir Rūtai Girlevičiūtei – be kurių didelės pagalbos šis tyrimas nebūtų buvęs įmanomas.

Received: 13/08/2020. **Accepted:** 25/01/2021

Copyright © 2020 Ainė Ramonaitė, Adelė Vaiginytė. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Biržų) laikraščiai. Analizė atskleidė du skirtingus politinės galios įtvirtinimo per politikų kontroliuojamą žiniasklaidą mechanizmus – viename leidinyje dominuoja mero kaip asmens iškėlimas, kitame – politinių oponentų puolimas.

Reikšminiai žodžiai: regioninė žiniasklaida, užvaldyta žiniasklaida, žiniasklaidos tendencingumas, vietos politika, kompiuterinė turinio analizė.

Exploring Political Bias in Captured Media: The Study of Local Press in Lithuania Using Computational Content Analysis Methods

Abstract. The article presents an exploratory study of regional media content in Lithuania, carried out using computational content analysis methods. The aim of the study is to reveal the effects of media capture on media content. More specifically, it analyses if and how local government's control over regional mass media leads to media bias. In addition, the research aims to test the methods of automatic content analysis for the texts in Lithuanian language. The article focuses on two local newspapers known for close relationships with local governments – Druskininkai newspaper “Mano Druskininkai” and Širvintos newspaper “Širvintų kraštas”. For comparative purposes, the local newspapers of four additional municipalities (Utena, Šilutė, Birštonas and Biržai) are added to the analysis. The data revealed two different mechanisms for consolidating political power through the politically controlled media: in one newspaper, the dominant technique is the promotion of the mayor as a person, while in the other it is the attack of political opponents.

Keywords: regional media, captured media, media bias, local politics, computational content analysis.

Įvadas

Pagal tarptautinius reitingus žiniasklaidos padėtis Lietuvoje vertinama labai pozityviai: „Freedom House“ 2020 m. ataskaitoje žiniasklaidos laisvė Lietuvoje įvertinta 4 balais iš 4¹, pagal „Reporteriai be sienų“ (*Reporter sans Frontiere*, RSF) Pasaulio spaudos laisvės indeksą Lietuva 2020 m. užėmė 28 vietą iš 180 šalių pasaulyje, pagal bendrą pliuralizmo, žiniasklaidos nepriklausomybės, žurnalistų saugumo lygį pralenkdama tokias šalis kaip Jungtinė Karalystė, Prancū-

¹ Freedom House, „Freedom in the World 2020“, <<https://freedomhouse.org/country/lithuania/freedom-world/2020>>, 2020-12-29.

zija, Jungtinės Amerikos Valstijos². Tačiau tiek tarptautinės institucijos, tiek Lietuvos tyrėjai atkreipia dėmesį į regioninės žiniasklaidos problemas Lietuvoje, labiausiai – į regioninės spaudos priklausomybę nuo politikų ir savivaldybių administracijos³.

Visuomenės informavimo įstatymas Lietuvoje draudžia valstybės ir savivaldybių institucijoms ar įstaigoms (išskyrus mokslo ir studijų institucijas bei švietimo įstaigas) ir politinėms partijoms valdyti žiniasklaidos priemones⁴. Tokiu reguliavimu siekiama išsaugoti politinį žiniasklaidos nešališkumą. Tačiau ekspertai pažymi, kad šios įstatymo nuostatos Lietuvoje lengvai apeinamos, nes įstatymas tiesiogiai nedraudžia žiniasklaidos priemones valdyti konkretiems politikams kaip fiziniams asmenims⁵. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus atliktos analizės duomenimis, kas dešimtą Lietuvos žiniasklaidos įmonę valdo politikai, valstybės tarnautojai arba jų sutuoktiniai, paprastai jie yra regioninės žiniasklaidos savininkai⁶. Be to, regioninės žiniasklaidos priemonės dažnai yra priklausomos nuo politikų ir savivaldybių finansinės paramos⁷. Prasčiausia padėtis, anot specialistų, yra savivaldybėse, kuriose vietos laikraščius ar televizijas valdo merai ar jų šeimos nariai – tokia situacija 2018 m.

² RSF, Reporters Without Borders, „2020 World Press Freedom Index“, <<https://rsf.org/en/ranking>>, 2020-12-30.

³ Balčytienė A., Juraite K., „Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania and Turkey in the Years 2018–2019. Country Report: Lithuania“, 2020, <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67809/lithuania_results_mpm_2020_cmpf.pdf?sequence=1>, 2020-12-28; Jastramskis D., „Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai“, *Informacijos mokslai* 55, 2011, p. 52–70; Jastramskis D., „Žiniasklaidos laisvės ribojimo aplinkybės Lietuvoje“, *Informacijos mokslai* 67, 2014, p. 120–135; Jastramskis D., „The Political (In) Dependence of the Media in Lithuania“, *Kwartalnik Nauk o Mediach* 1, 2015; ir kt.

⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, 22 straipsnis.

⁵ Jastramskis, 2015.

⁶ Transparency International, „Kas dešimtą žiniasklaidos priemonę Lietuvoje valdo politikai ir valstybės tarnautojai“, <<https://www.transparency.lt/kas-desimta-ziniasklaidos-priemone-lietuvoje-valdo-politikai-ir-valstybes-tarnautojai/>>, 2020-12-28.

⁷ Žr. Jastramskis, 2014; Jastramskis, 2015.

fiksuota Kėdainiuose, Druskininkuose, Širvintose, Lazdijuose, Elektrėnuose ir Marijampolėje⁸.

Nors apie Lietuvos regioninės žiniasklaidos priklausomybę nuo politikų rašoma tiek viešojoje erdvėje, tiek akademinėje literatūroje, nėra aišku, kaip ši priklausomybė paveikia žiniasklaidos turinį – ar merai naudoja nuo jų priklausomą žiniasklaidą savo politinei galiai stiprinti, o jei taip – kokiais būdais. Skirtingai nei Lietuvos nacionalinėje politikoje, kur valdančiosios partijos kituose rinkimuose rinkėjų dažnai baudžiamos ir neperrenkamos kitai kadencijai, savivaldybėse valdančiųjų perrinkimo laipsnis yra santykinai didelis, o kai kuriose savivaldybėse tam tikra politinė jėga arba konkretus meras nepertraukiamai valdo jau keletą dešimtmečių iš eilės⁹. Glaudus žiniasklaidos ir politikų ryšys savivaldybėse gali būti susijęs su tam tikrų politinių jėgų įsitvirtinimu kai kuriose savivaldybėse ir dideliu merų perrenkamumo laipsniu.

Lietuvos tyrėjai santykinai nemažai dėmesio skyrė regioninės žiniasklaidos teisiniam reguliavimui, žurnalistų etikos ir profesionalumo, žiniasklaidos priemonių nuosavybės klausimams¹⁰, tačiau sistemingų regioninės spaudos turinio tyrimų iki šiol nebūta, greičiausiai dėl didelės informacijos apimties, kurią sunku aprėpti lietuviškuose komunikacijos tyrimuose iki šiol dominavusiais rankinio turinio kodavimo metodais. Paminėti galima nebent keletą magistro darbų,

⁸ Čeponytė J., „Specialistai: Lietuvos žiniasklaidos problemos – priklausomybė nuo politikų ir per maža įvairovė“, *Lrt.lt*, 2018-05-07, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/211635/specialistai-lietuvos-ziniasklaidos-problemos-priklausomybe-nuo-politiku-ir-per-maza-ivairove>>.

⁹ Žr., pavyzdžiui, Kumpys T., Raginytė A., Selezniova K., Grinius L., Žemgulis V., „Partijų perrenkamumo priežastys savivaldybių tarybų rinkimuose“, *Geriausių rašto darbų almanachas*, 2013, p. 72–119.

¹⁰ Mažylė J., „Atsakingos žiniasklaidos sistemos: teorinės prieigos ir situacija Lietuvos regionų spaudoje“, *Žurnalistikos tyrimai* 5, 2012, p. 126–144; Mažylė J., „Problems of Media Accountability in the Regional Periodical Press of Lithuania“, *Socialiniai tyrimai* 4, 2013, p. 78–86; Gaučaitė M., „Teisės ir etikos problemos Šiaurės Lietuvos periodinėje spaudoje“, *Žurnalistikos tyrimai* 11, 2016, p. 28–54.

analizavusių politikų ir verslo interesų atspindžius konkrečių rajonų vietos žiniasklaidoje¹¹.

Šiame straipsnyje pristatomas bandomasis vietos žiniasklaidos turinio tyrimas, atliktas pasitelkiant pažangius kompiuterinės (angl. *computational*) arba automatizuotos turinio analizės metodus, kurie iki šiol Lietuvos politikos moksluose taikyti dar labai mažai¹². Straipsnyje pagrindinis dėmesys sutelkiamas į dviejų savivaldybių vietos laikraščius, kuriems vietos valdžia turi tiesioginę įtaką – Druskininkų laikraštį „Mano Druskininkai“ ir Širvintų laikraštį „Širvintų kraštas“. Palyginimo tikslais analizuojami dar keturių savivaldybių (Utenos, Šilutės, Birštono ir Biržų), atsirinktų pagal politinio konkurencingumo vietos valdžioje lygį, laikraščiai. Tyrimui atrinkta po vieną svarbiausią vietos laikraštį, turintį internetinį straipsnių archyvą, ir analizuoti visi šių laikraščių straipsniai iki 2019 m. pabaigos, iš viso 13 751 straipsnis. Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip politikų įtaka žiniasklaidai atsispindi laikraščių turinyje ir kaip perauga (jei perauga) į politinį žiniasklaidos šališkumą. Kartu tyrime siekiama išbandyti kompiuterinės turinio analizės galimybes analizuojant žiniasklaidos tekstus.

Straipsnis sudarytas iš trijų dalių. Pirmoje dalyje aptariamos užvaldytos žiniasklaidos ir žiniasklaidos tendencingumo sąvokos, antroje dalyje pristatomi tyrimo duomenys ir metodai, paaiškinama savivaldybių ir konkrečių leidinių pasirinkimo logika, aptariami kompiuterinės turinio analizės metodai. Trečioje dalyje pristatomi laikraščių turinio analizės rezultatai – analizuojama, ar įvairiuose leidiniuose skiriasi merų ir pagrindinių politinių partijų paminėjimų

¹¹ Stanevičiūtė J., „Regioninė žiniasklaida tarp verslo ir visuomenės interesų: Jonavos atvejis“, Vytauto Didžiojo universitetas, magistro baigiamasis darbas, 2017; Čiečiūtė R., „Vietinės valdžios ir verslo interesai regioninėje žiniasklaidoje kaip grėsmė spaudos laisvei: Marijampolės regiono atvejis“, Vytauto Didžiojo universitetas, magistro baigiamasis darbas, 2019.

¹² Plačiau žr. Kavaliauskaitė J., „Kodėl lietuviai dievina „Google“, ir kuo čia dėta mūsų viešojo erdvė?“. Pranešimas metinėje politologų konferencijoje „Lietuvos politikos klausimai ir tyrimai 2019“, Vilnius, 2019 m. gruodžio 6 d.

dažniai ir jei skiriasi – kaip, pasitelkus santykinių žodžių dažnių prieigą išsamiau nagrinėjamas šių paminėjimų kontekstas Širvintų ir Druskininkų laikraščiuose.

1. Nuo politikų valdomos žiniasklaidos prie žiniasklaidos tendencingumo: teoriniai ir metodologiniai iššūkiai

Tyrime analizuojami Širvintų ir Druskininkų atvejai ne syki yra atkreipę žurnalistų ir tyrėjų dėmesį dėl glaudžių vietinės žiniasklaidos sąsajų su valdančiais politikais. Širvintose pagrindinis vietos laikraštis „Širvintų kraštas“ priklauso UAB „Danielita“, kurios savininkė nuo 2010 m. buvo dabartinė Širvintų rajono merė Živilė Pinskuvienė, o nuo 2016 m. 100 proc. įmonės akcijų priklauso Širvintų merės dukteriai Danielei Pinskutei¹³. 2015 m. vykdytame Širvintų atvejo tyrime kalbinti informantai minėjo, kad prieš Ž. Pinskiuvienei tampant mere šis laikraštis gausiai kritikuodavo vietos valdžią, o pastaraisiais metais spausdinama tik merai palanki informacija¹⁴.

Druskininkų atvejis plačiai nuskambėjo po to, kai žurnalistų etikos inspektorius 2013 m. nustatė, kad pagrindinis rajono laikraštis „Mano Druskininkai“ faktiškai yra valdomas Druskininkų savivaldybės administracijos (nors formaliai įkurtas Druskininkų švietimo centro – mokymo įstaigos, kuriai pagal įstatymą leidžiama valdyti žiniasklaidos priemones). Žurnalistų etikos inspektorius konstatavo, kad leidinyje pateikiama iškirtinai teigiama informacija apie Druskininkų savivaldybės administraciją ir merą ir kad leidinys yra leidžiamas neteisėtai¹⁵. Sprendimas buvo apskųstas Vilniaus apygardos

¹³ Žr. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus projektą STIRNA, <<https://stirna.info/>>, 2020-07-06.

¹⁴ Greičiūtė M., Norkūnaitė M., Stukas M., „Ar valstybė mažesnė už savo teritoriją? Lietuvos valstybės (ne)galios žemėlapis“, *Mokslo pieva*, 2015, <http://mokslopieva.lt/wp-content/uploads/2016/01/2015_ataskaita_Valstybe_fin.pdf>.

¹⁵ Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos 2013 m. veiklos ataskaita, Vilnius, 2014, <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/549a8a30c39e11e39009d0df9046dd84/format/ISO_PDF/>, 2020-12-10.

administraciniam teismui, tačiau teismas 2014 m. paliko galioti žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimą¹⁶. Nuo 2015 m. gegužės leidybos leidimą perėmė VšĮ „Kantri medija“, kurios savininke tų pačių metų lapkritį tapo buvusi leidinio redaktorė Lina Rekevičienė¹⁷, taigi formaliai laikraštis yra nepriklausomas nuo savivaldybės, tačiau kad tai nėra pati išsilaikanti autonomiška žiniasklaidos priemonė liudija jau vien tai, jog laikraštis yra leidžiamas 10 tūkstančių egzempliorių tiražu ir platinamas nemokamai¹⁸.

Tokio tipo politikų ir laikraščio tarpusavio sąveiką galima įvardyti akademinėje literatūroje įsitvirtinusių užvaldytos žiniasklaidos (angl. *captured media*) terminu. Žiniasklaidos užvaldymo sąvoka į komunikacijos tyrimus atėjo iš politinės ekonomijos disciplinos¹⁹ ir yra glaudžiai susijusi su užvaldytos valstybės (angl. *captured state*) terminu²⁰. Užvaldytos žiniasklaidos konceptas buvo sukurtas Lotynų Amerikai ir Pietų Europai, bet dabar dažnai taikomas įvardyti pokomunistinių šalių žiniasklaidai, neskaidriais ryšiais susaistytai su politikais ir (ar) verslu²¹. Užvaldyta žiniasklaida apibrėžiama kaip tokia,

¹⁶ Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015-04-29 nutartis, <<https://eteismai.lt/byla/183545273611992/A-637-556/2015>>, 2020-12-12.

¹⁷ Danauskienė V., „D. Gudelis skubiai atsikratė „Mano Druskininkų“, naujoji savininke – STT taikinyje, *Delfi.lt*, 2012 sausio 12, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/d-gudelis-skubiai-atsikrate-mano-druskininku-naujoji-savininke-stt-taikinyje.d?id=70079792>>, 2020-08-11.

¹⁸ Mano Druskininkai, „Apie mus“, <<http://www.manodruskininkai.lt/apie-mus/>>, 2020-06-20.

¹⁹ Woodall A., „Media Capture in the Era of Megaleaks“, *Journalism* 19 (8), 2018, p. 1182–1195.

²⁰ Finkel A., „Captured News Media. The Case of Turkey“, Center for International Media Assistance, 2015, <https://www.cima.ned.org/wp-content/uploads/2015/10/CIMA-Captured-News-Media_The-Case-of-Turkey2.pdf>, 2020-12-12; Mungiu-Pippidi A., „How Media and Politics shape Each Other in the New Europe“, Jakubowicz K., Sukosd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in Global Perspective*, Chicago: IntellectBooks, 2008, p. 87–100; apie užvaldytos valstybės terminą plačiau žr. Palidaukaitė J., Ibenskas R., „Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos“, *Viešoji politika ir administravimas* 21, 2007, p. 61–74.

²¹ Ryabinska N., „Media Capture in Post-communist Ukraine: Actors, Methods, and Conditions“, *Problems of Post-Communism* 61 (2), 2014, p. 46–60.

kuri nėra autonomiška, bet tarnauja kažkieno interesams; tokios žiniasklaidos priemonės manipuliuoja informacija ir „prekiauja“ įtaka²². Dažniausi užvaldytos žiniasklaidos požymiai yra koncentruota, neskaidri žiniasklaidos nuosavybė, stiprūs ryšiai tarp žiniasklaidos ir politikų²³.

Lietuvos akademinėje literatūroje žiniasklaidos priklausomybė nuo politinių partijų ar politikų kartais yra apibūdinama taikant Danieliaus Hallino ir Paolo Mancinio išplėtotą politinio paralelizmo terminą²⁴. Klasifikuodami Vakarų šalių žiniasklaidos sistemas Hallinas ir Mancinis politiniu paralelizmu įvardijo tokią sistemą, kai žiniasklaida nesiekia politinio neutralumo, o yra pati pasiskirsčiusi pagal partinius pasidalijimus visuomenėje. Pagrindinis tokios sistemos bruožas yra tas, kad skirtingų žiniasklaidos priemonių turinys atspindi skirtingas ideologines orientacijas. Be to, tokiose sistemose žiniasklaida paprastai yra organizaciškai susijusi su partijomis (tiesa, anot autorių, dabar tai labiau istorinis reliktas, dabartinėse sistemose pasitaikantis vis rečiau). Politinis paralelizmas taip pat paprastai pasireiškia žiniasklaidos vartotojų partiškumu, kai skirtingų partijų sekėjai skaito skirtingus laikraščius ar žiūri skirtingus TV kanalus²⁵.

Abi sąvokos – tiek politinio paralelizmo, tiek užvaldytos žiniasklaidos – pabrėžia glaudžią politikų ir žiniasklaidos tarpusavio sąveiką, tačiau pagrindinė šios sąveikos priežastis yra skirtinga – politinio paralelizmo atveju tai yra visą visuomenę persmelkiantis gilus ideologinis kultūrinis susiskaldymas²⁶, o užvaldytos žiniasklaidos atveju – pragmatiniai politikų ir žiniasklaidos interesai, visuomenėje

²² Mungiu-Pippidi, 2008; Mungiu-Pippidi A., „Freedom without Impartiality. The Vicious Circle of Media Capture“, Gross P., Jakubowicz K. (eds.), *Media Transformations in the Post-Communist World: Eastern Europe's Tortured Path to Change*, Lanxam: Lexington Books, 2012, p. 49–66.

²³ Mungiu-Pippidi, 2008, p. 91.

²⁴ Jastramskis, 2011; Jastramskis, 2015.

²⁵ Hallin D. C., Mancini P., eds., *Comparing Media Systems: Three Models of Media Systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 28.

²⁶ Hallin, Mancini, 2004, p. 73, Mancini P., „Instrumentalization of the Media vs. Political Parallelism“, *Chinese Journal of Communication* 5 (3), 2012, p. 270.

ir valstybės institucijose išsiplėtoję partikuliaristiniai tinklai ir neformalios praktikos²⁷. Kaip teigia P. Mancini, kuris vietoj užvaldytos ar kolonizuotos²⁸ žiniasklaidos sąvokos siūlo vartoti žiniasklaidos instrumentalizacijos sąvoką, žiniasklaidos politinis paralelizmas būdingas šalims, kuriose yra gilios socialinės politinės skirtys, o instrumentalizmas – šalims, kuriose partijos yra silpnos, personalizuotos, nestabilios, neturinčios ideologinių šaknų ir masinės narystės²⁹. Lietuvoje ideologinės politinės skirtys, net ir nacionaliniu lygiu, gana menkai išplėtotos³⁰, partinė sistema nestabili, turinti ryškių personalizacijos bruožų³¹, todėl galima teigti, kad užvaldytos žiniasklaidos sąvoka geriau atspindi mūsų analizuojamą Lietuvos regioninės žiniasklaidos situaciją nei politinio paralelizmo konceptas³², ir būtent šiuo konceptu remsimės savo tyrime.

Tiek politinio paralelizmo, tiek užvaldytos žiniasklaidos konceptai suponuoja politikų valdomos žiniasklaidos politinį tendencingumą arba šališkumą (angl. *media bias*). Plačiąja prasme žiniasklaidos politinis tendencingumas (šiam straipsnyje žiniasklaidos tendencingumas ir šališkumas bus vartojami kaip sinonimai³³) suprantamas kaip

²⁷ Ryeabinska, 2014.

²⁸ Žr. Bajomi-Lázár P., „The Party Colonisation of the Media: The Case of Hungary“, *East European Politics and Societies* 27 (1), 2013, p. 69–89.

²⁹ Mancini, 2012.

³⁰ Ramonaitė A., „Socialinė rinkėjų tapatybė ir partijų pasirinkimas: ar yra vietos skirčių politikai Lietuvoje?“ Jastramskis M. (red.), *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūrų problema Lietuvos politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 71–96; Ramonaitė A., „Mapping the Political Space in Lithuania: The Discrepancy between Party Elites and Party Supporters“, *Journal of Baltic Studies* 51 (4), 2020, p. 477–496. DOI <<https://doi.org/10.1080/01629778.2020.1792521>>.

³¹ Jastramskis M., red., *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūrų problema Lietuvos politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.

³² Kad Lietuvos žiniasklaidos sistemai apibūdinti netinka politinio paralelizmo terminas, argumentuoja ir Auksė Balčytienė, žr. Balčytienė A., „Culture as a Guide in Theoretical Explorations of Baltic Media“, Hallin D. C., Mancini P. (eds.), *Comparing Media Systems Beyond the Western World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 51–71.

³³ Lietuviškuose akademiniuose tekstuose vartojami skirtingi angliško termino „media bias“ vertimai – D. Jastramskis vartoja žiniasklaidos šališkumo, o J. Kavaliauskai-

didelis neutralumo arba balanso pažeidimas³⁴, realybės pristatymas tokiu būdu, kuris nuolat palankus tam tikrai partijai ar kandidatui³⁵.

Nemažai tyrimų patvirtina, kad užvaldyta žiniasklaida pasižymi politiniu disbalansu, kai vieniems politikams suteikiama daug daugiau dėmesio negu kitiems, pavyzdžiui, Rusijoje 1999 m. atliktas tyrimas parodė, kad valstybės kontroliuojamuose kanaluose provyriausybiniams politikams buvo skiriama neproporcingai daug dėmesio, Italijoje darytas tyrimas pademonstravo, kad visuomeninis transliuotojas daug dažniau rodė politikus iš S. Berlusconi'o partijos, kai šis buvo valdžioje³⁶, Ukrainoje žiniasklaidos korupcija dažnai pasireiškia reguliariu dėmesiu informacijos „užsakovui“ ir dėmesio politiniams priešininkams minimizavimu³⁷. Toks neproporcingas dėmesio skirtingoms politinėms jėgoms paskirstymas komunikacijos tyrimuose įvardijamas matomumo šališkumo (angl. *visibility bias*) arba pateikimo šališkumo (angl. *coverage bias*) terminu³⁸.

Pagal matomumo šališkumo matą tendencinga žiniasklaida laikoma tokia, kuri neišlaiko neutralaus balanso tarp skirtingų politinių jėgų

tė – žiniasklaidos tendencingumo sąvoką. Žr. Jastramskis D., „Šališkumo problematika nacionaliniuose dienraščiuose 2004 m. Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijos metu“, *Žurnalistikos tyrimai* 1, 2008, p. 5–24; Jastramskis D., „Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės naujų šališkumo ryšys“, *Informacijos mokslai* 51, 2009, p. 124–143, ir Kavaliauskaitė J., „Žiniasklaidos tikrovė ir tendencingumas: kaip atrodo politinės partijos ir lyderiai?“, Ramonaitė A. (red.), *Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaidžiai politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 234–260.

³⁴ Eberl J. M., Boomgaarden H. G., Wagner M., „One Bias fits All? Three Types of Media Bias and Their Effects on Party Preferences“, *Communication Research* 44 (8), 2017, p. 1125–1148.

³⁵ Groeling T., „Media Bias by the Numbers: Challenges and Opportunities in the Empirical Study of Partisan News“, *Annual Review of Political Science* 16, 2013, p. 129–151.

³⁶ Enikolopov R., Petrova M., „Media Capture: Empirical Evidence“, Anderson S. P., Waldfogel J., Strömberg D. (eds.), *Handbook of Media Economics*, Vol. 1, <<https://doi.org/10.1016/B978-0-444-63685-0.00017-6>>, p. 689.

³⁷ Ryabinska.

³⁸ D'Alessio D., Allen M., „Media Bias in Presidential Elections: A Meta-analysis“, *Journal of Communication* 50 (4), 2000, p. 133–156; Eberl et al.

ir tam tikroms politinėms jėgoms skiria nepagrįstai daug dėmesio³⁹. Visgi matomumo šališkumą tiriantys autoriai teigia, kad jį įvertinti nėra paprasta, nes nėra aiškaus atskaitos taško – koks turėtų būti subalansuotas politinių jėgų matomumas. Pavyzdžiui, net jei leidinys stengiasi išlikti politiškai neutralus, galima tikėtis, kad įtakingesnėms arba valdančiosioms partijoms dėmesys gali būti natūraliai didesnis nei kitoms, nes su jomis susijusių naujienų tiesiog yra daugiau. Todėl politinio šališkumo analizei labai svarbus lyginimas – šališka žiniasklaida paprastai laikoma tokia, kuri konkrečiam politiniam veikėjui skiria gerokai daugiau dėmesio, palyginti su kitais žiniasklaidos šaltiniais⁴⁰.

Šis metodologinis reikalavimas kelia rimtą iššūkį vietos žiniasklaidos šališkumo tyrimams Lietuvoje. Esant konkurencingai žiniasklaidos rinkai, lyginimas galėtų būti daromas tarp skirtingų panašaus pobūdžio ir įtakingumo leidinių toje pačioje savivaldybėje. Tačiau Lietuvos regioninė žiniasklaida yra labai koncentruota ir nekonkurencinga – dažnai vienoje savivaldybėje tėra tik vienas vietos leidinys arba keli leidiniai yra labai nevienodo skaitomumo ir įtakos laipsnio. Konkrečiai Druskininkų ir Širvintų atveju palyginimas tarp vienos savivaldybės leidinių sunkiai įmanomas, nes su savivaldybės administracija leidiniai yra faktiškai monopolistai. Šiems laikraščiams bandantys mesti iššūkį leidiniai – „Druskonis“ Druskininkuose ir „Širvis“ Širvintose – yra gerokai silpnesni konkurentai ir specifiškai orientuoti į kovą su įsitvirtinusiems merais, tad jie vargiai tikėtų nustatant neutralų politiškai subalansuotos žiniasklaidos atskaitos tašką. Todėl šiame tyrime, suvokiant iš to kylančius ribotumus, pasirinkta lyginti skirtingų savivaldybių panašaus pobūdžio ir svarbos vietos laikraščius, pagrindinį dėmesį skiriant merui ir jo atstovaujamai partijai kiekvienoje savivaldybėje.

Šiame tyrime matuosime, kiek dėmesio skiriama savivaldybės merui ar merei ir didžiosioms Lietuvos politinėms partijoms šešių savivaldybių reikšmingiausiuose vietos leidiniuose. Be Druskininkų

³⁹ Eberl et al.

⁴⁰ Eberl et al.

ir Širvintų, tyrimui pasirinktos dar keturios savivaldybės pagal skirtingą politinių jėgų konkurencingumo laipsnį jose – dvi tokios, kuriose kelias kadencijas iš eilės valdo viena partija, ir dvi tokios, kuriose valdantieji nuolat kinta. Tyrime analizuojamos šešios pagrindinės Lietuvos partijos: Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP), Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TS-LKD), Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS), Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis (LRLS), Darbo partija (DP) ir iki 2020 m. birželio egzistavusi partija „Tvarka ir teisingumas“ (TT)⁴¹. Kiekybinis tyrimas leis patikrinti, koks yra dėmesio šešioms pagrindinėms partijoms balansas kiekviename iš leidinių ir ar matomas valdančiųjų (t. y. mero ir jo partijos) pranašumas užvaldytos žiniasklaidos leidiniuose, palyginti su kitų regionų panašaus pobūdžio leidiniais.

Tiek politinio paralelizmo, tiek užvaldytos žiniasklaidos teorija leistų tikėtis, kad politikų valdoma žiniasklaida pasižymės ne tik matomumo, bet ir vadinamuoju tono šališkumu (angl. *tonality bias* arba *statement bias*), kuris matuoja ne *kiek*, o *kaip* pateikiama informacija apie tam tikras politines jėgas – pozityviai, neutraliai ar negatyviai⁴². Šiuo atveju nešališka žiniasklaida yra suprantama kaip tokia, kuri skirtingas politines jėgas pristato neutraliai arba subalansuoja teigiamų ir neigiamų žinių apie jas kiekį. Užvaldytos žiniasklaidos tyrėjai pažymi, kad politikų kontroliuojama žiniasklaida paprastai šiuos politikus pateikia pozityviau, yra mažiau linkusi viešinti su jais susijusią neigiamą informaciją, pavyzdžiui, korupcijos atvejus⁴³, tokioje žiniasklaidoje dažnai aptinkama paslėpta atitinkamos partijos ar kandidato reklama⁴⁴.

Automatizuota tekstų analizė galėtų būti panaudota tono šališkumui matuoti pritaikant vadinamuosius sentimentų analizės (angl. *sentiment*

⁴¹ Po 2020 m. birželio 6 d. kongreso „Tvarkos ir teisingumo“ partija prisijungė prie naujai kuriamos partijos „Laisvė ir teisingumas“.

⁴² Eberl et al.; D’Alessio, Allen.

⁴³ Eniklopov, Petrova, p. 690.

⁴⁴ Ryabinska.

analysis) įrankius⁴⁵. Deja, metodologiniai įrankiai automatizuotai tono tendencingumo analizei lietuviškiems tekstams kol kas nėra pakankami – lietuvių kalba nėra parengto universalaus sentimentų žodyno, o nežodyniniai sentimentų analizės būdai reikalauja kompiuterio mašininio algoritmo apmokymo su dideliais kiekiais žmogaus sukoduoto teksto. Be to, sentimentų analizė naujienų tekstams net ir anglų kalba kol kas veikia gana prastai, nes dauguma šios analizės įrankių pritaikyti komercinių produktų vertinimams, o ne žiniasklaidos tyrimams⁴⁶. Todėl šiame žvalgomajame tyrime sistemingos tono šališkumo analizės neatliksime, tačiau įdomiausias išskirtys bus nuodugniau panagrinėtos pasitelkiant santykinų žodžių dažnių analizę.

2. Duomenys ir metodai

2.1. Savivaldybių pasirinkimas ir politinio konteksto apibūdinimas

Širvintų ir Druskininkų savivaldybės tyrimui pasirinktos kaip atvejai, kai yra ne tik aiškių žiniasklaidos užvaldymo požymių, bet ir ryškus vienos politinės jėgos dominavimas. Druskininkus jau nuo 2000 m. nepertraukiamai valdo meras Ričardas Malinauskas, nuo 2001 iki 2016 m. priklausęs Lietuvos socialdemokratų partijai. 2015 m. R. Malinauskas mero rinkimuose surinko 71 proc. balsų, o jo tuo metu atstovaujama LSDP – 58 proc., antroje ir trečioje vietoje palikdama Liberalų sąjūdį, gavusį 13 proc. balsų, ir TS-LKD – 10 proc. balsų⁴⁷. Po garsiosios Vijūnėlės dvaro bylos R. Malinauskas pasi-

⁴⁵ Žr., pavyzdžiui, Feldman R., „Techniques and Applications for Sentiment Analysis“, *Communications of the ACM* 56 (4), 2013, p. 82–89.

⁴⁶ Hamborg F., Donnay K., Gipp B., „Automated Identification of Media Bias in News Articles: An Interdisciplinary Literature Review“, *International Journal on Digital Libraries* 20 (4), 2019, p. 391–415.

⁴⁷ Žr. VRK, 2015, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimai, <https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2015_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html>, 2020-08-11.

traukė iš socialdemokratų partijos ir 2019 m. merų ir savivaldybių tarybų rinkimuose dalyvavo su savo įkurtu komitetu „Už Druskininkus su Ričardu Malinausku“ ir laimėjo mero postą jau pirmame ture surinkęs 72 proc. balsų. Jo suburtas komitetas surinko 62 proc. balsų, toli už savęs palikdamas kitus konkurentus. Antroje vietoje likusi Tėvynės sąjungos koalicija (įtraukusi ir Liberalų sąjūdžio kandidatus) surinko tik 14 proc. balsų⁴⁸.

Širvintų rajono savivaldybės merės pareigas nuo 2015 m. eina Žilvilė Pinskuvienė, 2003–2017 m. priklausiusi Darbo partijai. 2015 m. kovą vykusiuose tiesioginiuose mero rinkimuose Ž. Pinskuvienė buvo išrinkta Širvintų rajono mere antrame ture, tačiau rinkimų rezultatai buvo panaikinti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu dėl rezultatų klastojimo⁴⁹. Nepaisant to, Ž. Pinskuvienė, Širvintų taryboje turėdama DP paramą, buvo paskirta laikinąja mere ir 2015 m. birželio 7 d. vykusiuose pakartotiniuose rinkimuose ji laimėjo surinkusi jau 68 proc. balsų. Ž. Pinskuvienė nuo 2003 iki 2017 m. buvo DP narė, o 2016–2017 m. partijos pirmininkė. Tačiau vėliau iš partijos išėjo, 2018 m. įstojo į Lietuvos socialdemokratų darbo partijos gretas, o 2019 m. merų ir savivaldybės tarybų rinkimuose jau dalyvavo su visuomeniniu rinkimų komitetu „Živilės Pinskuvienės komanda – už sėkmingą Širvintų kraštą“. Kaip ir R. Malinauskas, 2019 m. rinkimuose Ž. Pinskuvienė laimėjo mero postą jau pirmajame ture, surinkusi net 73 proc. balsų. Jos suburtas komitetas savivaldybių tarybų rinkimuose gavo 59 proc. balsų, artimiausius konkurentus – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungą, surinkusią 7 proc. balsų, ir Lietuvos laisvės sąjungą (liberalus), gavusius 6 proc. rinkėjų paramą, – palikdamas toli už savęs⁵⁰. LSDP, DP ir TS-LKD surinko po maždaug 5 proc. balsų ir Širvintų savivaldybės taryboje gavo tik po vieną mandatą.

⁴⁸ Žr. VRK, „2019 m. kovo 3 d. savivaldybių tarybų rinkimai“, <<https://www.vrk.lt/2019-savivaldybiu-tarybu/rezultatai>>, 2020-08-11.

⁴⁹ Žr. VRK 2015.

⁵⁰ Žr. VRK 2019.

Kiti du tyrimo atvejai – Utena ir Birštonas – pasirinkti dėl to, kad juose taip pat itin ilgą laiką valdo vienos partijos atstovai, tačiau nėra tokių ryškių jų sąsajų su žiniasklaida. Utenos meras nuo 2003 m. yra LSDP narys Alvydas Katinas, o Birštono mere nuo 2007 m. dirba LSDP narė Nijolė Dirginčienė. LSDP dominavimas Birštone yra ryškesnis negu Utenoje. 2019 m. tiesioginiuose mero rinkimuose N. Dirginčienė surinko 57 proc. balsų ir buvo išrinkta mere per pirmąjį rinkimų turą. LSDP sąrašas savivaldybės tarybos rinkimuose buvo ne ką trumpesnis nei merės – surinko 53 proc. balsų ir toli pralenkė visas kitas politines jėgas savivaldybėje. A. Katinui, 2019 m. mero rinkimų pirmame ture surinkusiam 46 proc. balsų, prireikė antrojo turo, kad būtų išrinktas meru, o LSDP Utenos savivaldybės tarybos rinkimuose surinko 28 proc. balsų, ne itin daug pralenkdamas kitus du konkurentus – TS-LKD sąrašą ir visuomeninį rinkimų komitetą „Kartu už Utenos kraštą“.

Galiausiai Biržai ir Šilutė pasirinkti kaip rajonai, kuriuose nematyti vienos aiškiai išsivirtinusios politinės jėgos, o valdančioji partija keičiasi beveik kiekvienuose rinkimuose. Biržuose 2019 m. tiesioginiuose mero rinkimuose surinkęs 53 proc. balsų laimėjo LVŽS atstovas Vytas Jareckas, subūręs LVŽS ir Liberalų sąjūdžio koaliciją ir nurungęs buvusį merą Valdemarą Valkiūną, Lietuvos tautininkų ir respublikonų sąjungos atstavą. V. Valkiūnas meru prabuvo tik vieną kadenciją – nuo 2015 iki 2019 m. Prieš tai (2011–2015 m.) Biržų merė buvo TS-LKD atstovė Irutė Varzienė, o dar anksčiau merų postus yra turėjusios LSDP (2003–2011) ir tuometinė Lietuvos valstiečių sąjunga (1997–2003). Šios partijos – LVŽS, TS-LKD, LSDP ir Respublikonų partija (kurios pirmininku nuo 2012 m. buvo V. Valkiūnas, kol 2017 m. partija susijungė su Tautininkų sąjunga) – yra nuolatinės konkurentės ir Biržų savivaldybės tarybų rinkimuose.

Šilutės rajone 2019 m. merų rinkimuose nedidele persvara (54 proc.) prieš TS-LKD kandidatę antrajame ture mero rinkimus pavyko laimėti prieš tai vieną kadenciją mero pareigas jau ėjusiam TT atstovui Vytautui Laurinaičiui, tačiau savivaldybės tarybos rinkimuose daugiausia balsų gavo TS-LKD. 2015 m. savivaldos rinkimuose

Šilutė taip pat neturėjo vieno aiškaus rinkimų laimėtojo – tada mero rinkimuose V. Laurinaitis įveikė Lietuvos laisvės sąjungos (liberalų) kandidatą, o savivaldybės tarybos rinkimuose daugiausia balsų surinko LSDP. Nuo 2007 iki 2015 m. Šilutėje mero postą turėjo tuometinė Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga, o dar anksčiau – Lietuvos centro sąjunga. Taigi tiek Biržų, tiek Šilutės vietos partinę sistemą galima laikyti itin konkurencinga.

2.2. *Leidinių atranka*

Iš kiekvienos nagrinėjamos savivaldybės analizei buvo atrinkta po vieną vietos leidinį ir iš jo paimti visi aktualijų arba naujienų skilties straipsniai. Iš pradžių buvo atlikta atitinkamos savivaldybės žiniasklaidos (įskaitant vietos laikraščius, interneto portalus, vietos televizijas) apžvalga, siekiant geriau pažinti savivaldybės žiniasklaidos lauką. Iš visų spaudos leidinių (kurie paprastai turi ir popierinę, ir internetinę versiją) buvo stengtasi atrinkti įtakingiausią (skaitomiausią) vietos laikraštį toje savivaldybėje. Leidinio skaitomumui įvertinti buvo naudojama pačių laikraščių pateikiama informacija ir Kultūros ministerijos Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų duomenų bazėje⁵¹ skelbiama informacija apie leidinių tiražą, taip pat interneto svetainės lankomumo statistika. Esant dviem panašaus populiarumo laikraščiams (pavyzdžiui, tokie yra „Gyvenimas“ ir „Naujasis Gėlupis“ Birštono savivaldybėje) pasirinktas tas, kuris turi didesnę internetinį straipsnių archyvą.

Analizuojamų straipsnių skaičius pagal leidinius pateiktas 1 lentelėje. Kaip matyti iš šios lentelės, bendras straipsnių skaičius visuose leidiniuose gana panašus (didesnis tik „Naujojo Gėlupio“, kurio archyvas yra vienas iš seniausių, o laikraščio apimtis viena iš didžiausių tarp visų nagrinėtų leidinių) ir pakankamai didelis, kad būtų galima atlikti kompiuterizuotą analizę. Visų leidinių archyvas prieinamas bent nuo 2014–2016 m. Seniausiu archyvu – nuo 2008 m. – išsiskiria

⁵¹ Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų duomenų bazė, <<http://www.old.lrkmlt/leidb/lt/ldb.html>>.

„Širvintų kraštas“ ir tai sudaro palankias sąlygas stebėti, ar laikraščio turinys kito keičiantis savivaldybės valdžiai, o jei kito – kaip.

1 lentelė. Atrinkti leidiniai ir analizuojamų straipsnių skaičius

Savivaldybė	Leidiny, interneto adresas	Metai, kai pradėtas kaupti archyvas	Straipsnių skaičius
Birštono	„Naujasis Gėlupis“, http://www.naujasisgelupis.lt	2012	4 187
Biržų r.	„Šiaurės rytai“, https://www.siaure.lt/	2015	2 181
Druskininkų	„Mano Druskininkai“, http://www.manodruskininkai.lt/	2016	1 819
Šilutės r.	„Pamarys“, http://www.pamarys.eu	2014	1 506
Širvintų r.	„Širvintų kraštas“, https://www.sirvinta.net/	2008	1 598
Utenos r.	„Utenos diena“, http://www.udiena.lt	2014	2 280

2.3. Tekstų apdorojimas ir analizės metodai

Tyrime siekėme ne tik išnagrinėti žiniasklaidos tendencingumo apraiškas, bet ir išmėginti bei pademonstruoti automatizuotos, arba kompiuterinės, tekstų analizės galimybes. Tai – sparčiai populiarėjanti kiekybinės analizės atmaina, ypač vertinama dėl galimybės nagrinėti didelius tekstų kiekius, kurie vienam tyrėjui ar net jų grupei būtų vargiai įkandami. Kompiuterinės tekstų analizės metodai yra paremti skaitinėmis teksto charakteristikomis ir varijuoja nuo paprasto žodžių dažnių nustatymo iki automatizuoto raktažodžių, temų atpažinimo ir kt.⁵² Tačiau, pasirinkus analizuoti net ir paprasčiausias

⁵² Plačiau apie automatizuotos turinio analizės metodų taikymą politiniams tekstams žr., pavyzdžiui, Grimmer J., Stewart B. M., „Text as Data: The Promise and Pitfalls of Automatic Content Analysis Methods for Political Texts“, *Political Analysis* 21 (3), 2013, p. 267–297.

metrikas, kompiuteriniai metodai užtikrina ne tik greitesnę duomenų analizę (ypač – pirminėms išvalgoms), galimybę išgauti ir apdoroti didelius duomenų kiekius, bet ir tyrimų atkartojamumą. Mūsų atveju tai leido daryti išvalgas apie daugiau nei 13 tūkstančių tekstų.

Šiame tyrime analizei buvo naudojami tik straipsnių tekstai, vaizdinė medžiaga nebuvo analizuojama. Išmėginome tris pagrindinius metodus: žodžių dažnių analizę, greta einančių žodžių santykinių dažnių arba „raktiškumo“ (angl. *keyness*) analizę ir teminį modeliavimą (bendram temų pasiskirstymui tekстыne nustatyti). Pastarasis dėl apimties šiame straipsnyje nebus pristatytas. Analizei pasirinkta „žodžių krepšio“ (angl. „*bag of words*“) prieiga, kai tekstas yra skaidomas į žodžius, neatsižvelgiant į jų vietą sakinyje. Apdorojant duomenis, iš visų leidinių straipsnių buvo suformuotas tekстыnas, jis išskaidytas leksemomis ir paverstas dokumento požymių matrica (angl. *document feature matrix*). Analizei daugiausia naudotas R statistinės programos paketas „Quanteda“⁵³.

Kompiuterinei analizei atlikti paprastai reikalingas specifinis (automatizuotas ar pusiau automatizuotas) duomenų apdorojimas. Pasirinkti analizės metodai yra paremti žodžių dažniais, kuriems svarbu, kad skirtingos žodžių formos būtų atpažintos kaip tas pats žodis. Todėl pirminis tekstas buvo sulemuotas (lemavimas paverčia žodį į jo bendrinę arba vadinamąją antraštinę formą, pavyzdžiui, daiktavardį į vardininko linksnį, veiksmažodį į bendraties formą⁵⁴). Lemavimui naudotas Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centro teksto anotavimo įrankis⁵⁵.

Dėl tos pačios priežasties prieš lemuojant pagrindinių pasirinktų partijų pavadinimai buvo perkoduoti ir sujungti į vieną žodį, pavyzdžiui, DarboPartija, kad būtų galima atsekti partijos paminėjimus (lemuojant jie nesusiniveliuotų su netikriniais daiktavardžiais, tokiais kaip darbas ir partija). Partijų atpažinimas pasirodė esąs gana sudė-

⁵³ Žr. <<https://quanteda.io/>>.

⁵⁴ Žr. Bielinskienė et al.

⁵⁵ Žr. semantika.lt

tingas uždavinys dėl itin gausios žiniasklaidoje minimų jų pavadinimų formų įvairovės. Pavyzdžiui, Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai vadinama ir „Tėvynės sąjunga“, ir TS-LKD, ir konservatoriais, ir krikščionimis demokratais, ir krikdemais; LVŽS – ir „Valstiečių ir žaliųjų sąjunga“, ir „Valstiečių žaliųjų sąjunga“ (be „ir“), ir „valstiečiais žaliaisiais“, ir „žaliaisiais valstiečiais“, ir tiesiog „valstiečiais“ (o tai gali painiotis su bendrinio žodžiu „valstiečiai“), ir t. t. Taigi pirmiausia rankiniu būdu buvo patikrintos įvairios partijų paminėjimų formos ir pakeistos į vienodą formą.

Sudėtingiausia buvo apdoroti LVŽS dėl sutapimo su bendrinio žodžiu „valstietis“ ir LRLS paminėjimus dėl itin didelės liberaliųjų partijų įvairovės. LVŽS atveju bendrinis žodis „valstietis“ buvo atrinktas rankiniu būdu ir pakeistas kitu žodžiu. O LRLS atveju nepavyko rasti būdo, kaip atrinkti žodžio „liberalai“ reikšmes, jeigu šis žodis eina vienas, be patikslinimo, apie kurią konkrečiai liberalų partiją kalbama. Peržvelgus nemažą dalį tokių paminėjimų iš konteksto matyti, kad kalbama būtent apie Liberalų sąjūdį, todėl visi žodžio „liberalai“ paminėjimai, esantys be patikslinimo, buvo priskirti Liberalų sąjūdžiui.

Kaip įprasta, prieš darant analizę iš dokumento požymių matricos buvo pašalinti dažnai pasitaikantys vadinamieji nereikšminiai žodžiai (angl. „*stopwords*“), kurie sakiniui neprideda reikšminės informacijos, tokie kaip jungtukai, dalelytės, įvardžiai ar dažnai pasikartojantys, bet mažai informacijos teikiantys veiksmažodžiai. Tam buvo panaudotas „GitHub“ viešai prieinamas lietuviškų nepageidaujamų žodžių rinkinys⁵⁶, be to, papildomai pašalinti keli visuose tekstuose dažnai pasitaikę sutrumpinimai ir veiksmažodžio „būti“ formos. Visą teksto apdorojimo informaciją žr. priede.

⁵⁶ Žr. Stopwords Lithuanian (LT), <<https://github.com/stopwords-iso/stopwords-lt>>.

3. Leidinių turinio analizės rezultatai

3.1. Merų paminėjimų analizė

Kaip buvo rašyta teorinėje dalyje, šiame tyrime visų pirma norime patikrinti, ar žiniasklaidą valdantys merai naudoja ją savo matomumui didinti. Konkrečiai mus domina, ar politikų kontroliuojamoje vietos žiniasklaidoje merų matomumas yra neproporcingai didelis, palyginti su kitais panašaus pobūdžio ir įtakingumo vietos leidiniais, kurie nėra užvaldyti savivaldybės mero. Verta pažymėti, kad visi pasirinkti leidiniai gauna lėšų iš savo savivaldybių per viešinimo konkursus⁵⁷, taigi jie visi turi tam tikrą priklausomybę nuo savivaldybės administracijos ir yra įsipareigoję viešinti savivaldybės sprendimus ir veiklą.

Pirmiausia patikrinome, kaip dažnai vietos žiniasklaidoje minimas meras ar merė. Iš viso žodis „meras“ įvairiais linksniais ir formomis paminėtas 23 proc. visų nagrinėtų straipsnių. Antroje lentelėje pateiktas straipsnių, kuriuose paminėtas žodis „meras“ visais linksniais vyriškąja ir moteriškąja gimine, procentas pagal leidinius ir skirtingus metus. Iš jos matyti gana dideli skirtumai tarp leidinių ir laikotarpių – straipsnių su merų paminėjimais procentas varijuoja nuo 8 proc. „Utenos dienoje“ 2018 m. iki 53 proc. „Širvintų krašte“ tais pačiais 2018 m.

Skirtingai nei galima buvo tikėtis, „Mano Druskininkų“ laikraštyje mero paminėjimų procentas ne itin skiriasi nuo vidurkio. Nors jis gerokai didesnis negu „Naujajame Gėlupyje“ ar „Utenos dienoje“ – savivaldybėse, kuriose taip pat ilgą laiką dominuoja viena politinė jėga, tačiau mažesnis negu „Šiaurės rytuose“ – itin dideliu konkurencingumu pasižyminčiuose Biržuose. Tačiau „Širvintų krašte“ spėjimas apie didesnę mero matomumą pasitvirtina: šiame leidinyje mero ar merės paminėjimai drastiškai dažnėja nuo 2015 m., kai savival-

⁵⁷ Žr. „Transparency International“ Lietuvos skyriaus projektas „Mano valstybė“, <http://www.manovalstybe.info/lesos_ziniasklaidai/savivaldybes>.

dybės mere tapo Ž. Pinskiuvienė – prieš tai meras buvo minimas tik maždaug 15 proc. laikraščio straipsnių, o išrinkus Pinskiuvienę meras ar merė minimas beveik pusėje (!) visų leidinio tekstų. 2016–2019 m. „Širvintų kraštas“ straipsnių, kuriuose paminėtas meras (-ė), procentu gerokai lenkia visus kitus nagrinėtus vietos leidinius⁵⁸.

2 lentelė. Mero paminėjimas straipsniuose pagal leidinius ir metus (procentas straipsnių, kuriuose bent kartą paminėtas žodis „meras“ įvairiais linksniais ir gimine)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Mano Druskininkai	–	–	–	–	–	–	–	–	27,6	29,6	27,3	24,3
Širvintų kraštas	14,6	15,0	14,2	15,1	15,4	18,3	20,6	38,0	48,7	44,5	53,4	42,5
Naujasis Gėlupis	–	–	–	–	24,7	18,5	15,7	17,0	18,1	15,6	16,3	15,0
Utenos diena	–	–	–	–	–	–	14,4	12,3	10,6	9,7	8,3	13,3
Pamarys	–	–	–	–	–	–	35,3	41,7	35,6	35,6	22,3	13,9
Šiaurės rytai	–	–	–	–	–	–	–	35,6	33,4	34,4	35,3	36,6

Neturint patikimo sentimentų žodyno sunku automatizuotu būdu patikrinti, kokiam kontekste – pozityviame, neutraliame ar nega-

⁵⁸ Dar vieną įdomią tendenciją galime matyti „Pamario“ leidinyje. Ten 2014–2017 m. straipsnių, kuriuose paminėtas meras, buvo gana daug (daugiau kaip 35 proc.), o nuo 2018 m. jų ėmė mažėti ir 2019 m. tokie straipsniai jau siekė tik 14 proc. Nors Šilutės rajonas, kaip buvo minėta, yra politiškai gana konkurencingas, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad „Pamario“ laikraštis skirtas ne tik Šilutės, bet ir Pagėgių savivaldybei, kurioje daug metų (nuo 2008 m.) dominavo „Tvarkos ir teisingumo“ partijos atstovas Virgijus Komskis. Tačiau 2016 m. jis pasitraukė iš partijos, pastaraisiais metais jo įtaka rajone blėso ir 2019 m. tiesioginiuose mero rinkimuose Pagėgiuose jis liko tik ketvirtas, o rinkimus antrame rinkimų ture laimėjo kitas „Tvarkos ir teisingumo“ partijos atstovas – Vaidas Bendaravičius. Tikėtina, kad mero paminėjimų „Pamario“ leidinyje mažėjimas atspindi būtent V. Komskio įtakos mažėjimą Pagėgių savivaldybėje.

tyviame – „Širvintų krašte“ minima merė. Tačiau automatinio būdu galime atrinkti dažniausiai greta merės pavardės einančius žodžius ir panagrinėti šį kontekstą kokybiniu žvilgsniu. Analizei pritaikėme „Quanteda“ paketo santykinio dažnio (raktiškumo) skaičiavimo funkciją⁵⁹, kuri leido patikrinti, kokie žodžiai santykinai dažniausiai eina greta (nutolę ne daugiau kaip penkių žodžių atstumu) Pinskuvienės pavardės „Širvintų krašto“ aktualijų straipsniuose nuo to laiko, kai Ž. Pinskuvienė eina Širvintų merės pareigas (2015 m. kovo mėn.), palyginti su tekstu, kuriame neminama merės pavardė. Trečioje lentelėje pateikiami pirmi 50 bendrinių žodžių (pavardės ir pavadinimai eliminuoti) pagal santykinio dažnio statistiką (naudotas chi kvadrato matas).

3 lentelė. Greta žodžio „Pinskuvienė“ (visomis formomis) penkių žodžių atstumu einantys bendriniai žodžiai leidinio „Širvintų kraštas“ aktualijų skiltyje

<p>Merė, sėkmingas, direktorė, rajonas, komanda, savivaldybė, visuomeninis, administracija, komitetas, sveikinti, sakyti, narė, kraštas, įteikti, pasveikinti, teigimas, rinkimai, taryba, dėkoti, laikinas, balsas, meras, parankus, nukirpti, paskyra, padėkoti, pasiteirauti, mielas, vadovauti, neslėpti, replikuoti, selektyvus, komentuoti, teigti, posėdis, kandidatė, tiesioginis, simbolinis, violončelė, iniciatorė, indėlis, lyderė, ištesėti, pasitraukimas, pakomentuoti, apdovanojimas, pasirašyti, komentaras, nepamatyti, pacituoti</p>

Pastaba. Pateikiami pirmi 50 žodžių pagal santykinio dažnio analizės statistiką (chi kvadrato dydį); visų žodžių santykinio dažnio statistinio reikšmingumo lygmuo aukštesnis nei 0,05.

Iš šių žodžių sąrašo galima susidaryti tam tikrą vaizdą, kokiame kontekste dažniausiai minima merė (žinoma, negalima teigti, kad visi šie žodžiai paminėti būtent kalbant apie merę – tarp šalia einančių

⁵⁹ Žr. Quanteda Tutorial, Relative Frequency Analysis (Keyness), <<https://tutorials.quanteda.io/statistical-analysis/keyness/>>. Plačiau apie santykinį dažnį (raktiškumo) analizę žr. Gabrielatos C., „Keyness Analysis: Nature, Metrics and Techniques“, Taylor C., Marchi A. (eds.), *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*, Oxford: Routledge, 2018, p. 225–258.

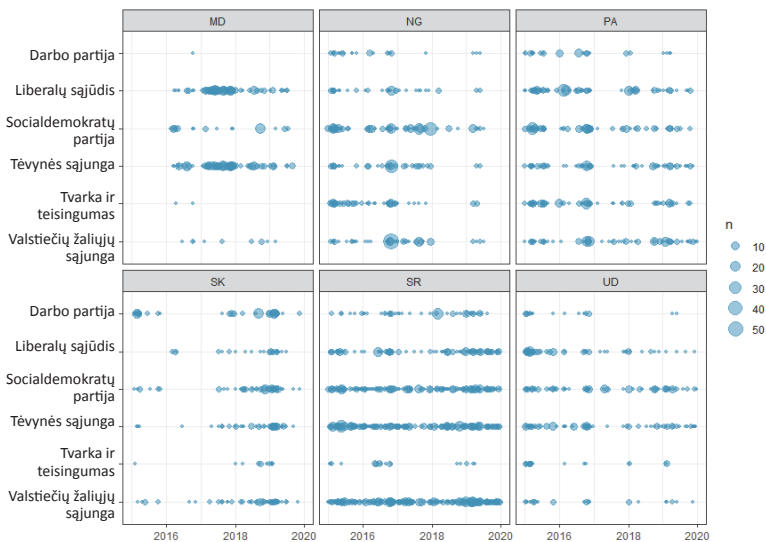
žodžių galėjo pasitaikyti ir pačios merės komentarų oponentų atžvilgiu ar pan.). Kaip matyti iš 3 lentelės, greta merės pavardės einantis žodynas nėra koks nors specifinis – turintis itin ryškias emocines konotacijas, peržengiantis informacinio žanro ribas ar pan. Tačiau galima pastebėti, kad pozityvų atspalvį merės paminėjimams suteikia veiksmožodžiai, nurodantys merės veiklas, – įteikti, sveikinti, sakyti, dėkoti, pasiteirauti, vadovauti, ištesėti ir pan. Gausus paminėjimų skaičius ir žodynas leidžia manyti, kad pagrindinė priemonė, kaip Ž. Pinskuvienė išnaudoja „Širvintų kraštą“, yra didelis parodomųjų merės veiklų (sveikinimų, apdovanojimų ir pan.) matomumas.

Apibendrinant – tyrimas atskleidė didelius mero matomumo netolygumus tarp skirtingų savivaldybių leidinių ir ryškų „Širvintų krašto“ išskirtinumą merės Ž. Pinskuvienės valdymo laikotarpiu. Nuo 2008 m. prieinamas „Širvintų karšto“ straipsnių archyvas leido lyginamąją skirtingų savivaldybių leidinių analizę papildyti to paties leidinio skirtingų laikotarpių lyginimu ir pamatyti ryškų leidinio turinio pokytį – Ž. Pinskuvienei tapus rajono mere jos valdomas laikraštis tapo faktiškai merės reklaminiu leidiniu, kuriame apie pusę visų aktualijų tekstų sudaro reportažai apie merės veiklą. Visgi lyginimas su „Mano Druskininkais“ rodo, kad toks žiniasklaidos panaudojimo būdas nėra universaliai būdingas visai politikų valdomai žiniasklaidai – „Mano Druskininkuose“ mero paminėjimų yra santykinai nemažai, bet dvigubai mažiau negu „Širvintų krašte“ 2015–2019 m. laikotarpiu.

3.2. Partijų paminėjimų analizė

Antrasis tyrimo uždavinys buvo įvertinti didžiųjų Lietuvos partijų paminėjimų balansą nagrinėjamuose leidiniuose ir pažiūrėti, ar politikų kontroliuojamoje žiniasklaidoje matyti kokių nors sisteminių netolygumų ar išskirčių, kurios leistų įtarti paslėptą partijų reklamą ar pan. Tam pirmiausia buvo suskaičiuoti pagal priede pateikiamą sąrašą perkoduoti partijų pavadinimų paminėjimai nagrinėjamuose

leidiniuose. Analizės rezultatai pavaizduoti pav. Jame atspindėtas partijų pavadinimų paminėjimų dažnis (skirtingai nei ankstesnėje merų paminėjimų analizėje, čia atvaizduotas bendras paminėjimų skaičius absoliučiais skaičiais) pagal leidinius ir metus nuo 2015 iki 2019 m. pabaigos.

Pav. Partijų pavadinimų paminėjimai 2015–2019 m. pagal leidinius ir metus (atvaizduotas absoliutus paminėjimų skaičius)

Pastaba. Leidiniai žymimi taip: „MD“ – „Mano Druskininkai“, NG – „Naujasis Gėlupis“, PA – „Pamarys“, SK – „Šiaurės kraštas“, SR – „Šiaurės rytai“, UD – „Utenos diena“.

Iš pav. pateikto grafiko matyti, kad nė vienos savivaldybės leidinyje valdančiosios partijos paminėjimų kiekiu reikšmingai neišsiskiria iš kitų partijų. Nei „Naujajame Gėlupyje“, nei „Utenos dienoje“, nei „Mano Druskininkuose“ valdančiosios LSDP paminėjimų nėra daugiau negu šios partijos paminėjimų kituose leidiniuose. Darbo partijos paminėjimų „Širvintų krašte“ kiek daugiau nei kituose leidiniuose, tačiau disbalansas tarp DP ir kitų partijų paminėjimo tame pačiame leidi-

nyje nėra itin didelis. Partija „Tvarka ir teisingumas“ minima „Pamaryje“ santykinai daugiau nei kituose leidiniuose – tai greičiausiai susiję su didesne nei kitose savivaldybėse TT įtaka Šilutės rajone ir gretimoje Pagėgių savivaldybėje – tačiau, lyginant su kitomis partijomis, tame pačiame leidinyje TT paminėjimų skaičiumi neišsiskiria. Kitaip tariant, nematyti ne tik aiškaus šių leidinių matomumo tendencingumo valdančiosios partijos atžvilgiu, bet net ir „natūralaus“ šių partijų pranašumo prieš kitas partijas savivaldybėje, kaip tikėjomės.

Kai kuriuose leidiniuose galime išvelgti partijų paminėjimo laiko atžvilgiu netolygumų, greičiausiai susijusių su rinkimų metais. Pavyzdžiui, „Naujajame Gėlupyje“ ir „Pamaryje“ partijų paminėjimų padaugėjo 2016 m. pabaigoje, kartu su Seimo rinkimais, „Širvintų krašte“ partijų paminėjimų daugėja 2019 m. pradžioje, kai vyko rinkimai į savivaldybių tarybas ir merus, be to, tuo metu Širvintų merė Ž. Pinskuvienė aktyviai keitė partijas. Visgi kokių nors didelių „anomalijų“, kurios leistų įtarti paslėptą partijų reklamą rinkimų metais, nematyti.

Iš pav. matosi, kad didžiausiu ir tolygiausiu didžiųjų partijų paminėjimu išsiskiria „Šiaurės rytai“ – Biržų savivaldybės, kuri pasižymi itin konkurencinga politine aplinka, leidinys. Panašu, kad šis leidinys labiausiai politizuotas iš visų nagrinėtų laikraščių, t. y. daugiausia rašantis apie partijas ir jų konkurencines kovas. Kiti leidiniai, įskaitant mums labiausiai rūpinčius – „Mano Druskininkus“ ir „Širvintų kraštą“ – partijas mini gerokai rečiau. Tai leidžia teigti, kad regioninė žiniasklaida partinei politikai apskritai skiria gana mažai dėmesio (tokį teiginį patvirtina ir minėtas teminis modeliavimas).

Visgi analizuodamos mums labiausiai rūpinčių savivaldybių duomenis galime pastebėti vieną gana ryškiai išsiskiriantį partijų disbalansą leidinyje „Mano Druskininkai“ – skirtingai nei tikėtasi, dažniausiai čia minima ne LSDP, o didžiausi mero R. Malinausko kritikai – TS-LKD ir Liberalų sąjūdis. Šių partijų paminėjimų santykinis dažnis (šių partijų paminėjimų santykis su kitų partijų paminėjimais) „Mano Druskininkuose“ labai ryškiai lenkia santykinį šių partijų paminėjimą kituose leidiniuose. Kaip tai paaiškinti? Teorinėje dalyje buvo rašyta,

kad dažniausiai politikų kontroliuojama žiniasklaida stengiasi mažinti politinių oponentų matomumą, o čia matome priešingą tendenciją.

Šiai anomalijai nuodugniau paanalizuoti patikrinome kartu su TS-LKD ir LRLS partijų pavadinimais penkių žodžių atstumu einančius žodžius, pritaikydamos pirmiau minėtą santykinių žodžių dažnių analizę. Rezultatai pristatomi 4 ir 5 lentelėse. Jose pateikiami pirmi 50 bendrinių žodžių (tikriniai žodžiai neįtraukti) pagal santykinio dažnio statistiką atskirai abiem partijoms. Tiesa, iš šių lentelių galima matyti, kad dalis žodžių sutampa, nes labai dažnai šios partijos leidyneje minimos kartu tame pačiame sakinyje.

4 lentelė. Greta perkoduoto pavadinimo „TėvynėsSajunga“ penkių žodžių atstumu einantys bendriniai žodžiai leidinio „Mano Druskininkai“ aktualijų skiltyje

Ruporas, opozicija, taryba, posėdis, postringauti, neviešinti, apskūsti, pareiškimai, pasiūlyti, principingai, moteriškė, brošiūra, nepasitenkinimas, piktybiškai, frakcija, skundas, kandidatas, rezoliucija, atradėjas, mėginti, galimai, partija, pasitraukti, atsisakyti, narys, nebaigti, kandidatūra, klausimas, kurstyti, apklausti, politinis, išsišokti, selfis, apdairumas, nepabūti, atsiriekti, išsapnuoti, narsiai, apvirškinti, skundėjas, viešinis, išūliai, šauklė, šeimynykštis, nusiristi, nediskutuoti, prietelius, priglobti, atsakingasai, paskaičiuokim

Pastaba. Pateikiami pirmi 50 žodžių pagal santykinio dažnio analizės statistiką (chi kvadrato dydį); visų žodžių santykinio dažnio statistinio reikšmingumo lygmuo aukštesnis nei 0,05.

Pažvelgus į greta šių partijų pavadinimų einančių žodžių žodyną galima matyti daug žodžių, turinčių ryškią neigiamą konotaciją, tokių kaip „postringauti“, „piktybiškai“, „kurstyti“, „išūliai“, „nusiristi“, „klaidinti“, „išsisukti“, „išsišokti“, „cinizmas“ ir pan. Sugrįžus prie originalaus nelemuoto ir leksemomis neišskaidyto tekstyno galima pasitikslinti kontekstą, kuriame figūruoja šie apibūdinimai. Peržvelgus visą tekstą, pasitvirtino spėjimas, kad šis žodynas iliustruoja atvirą kritiką politinių oponentų atžvilgiu, pavyzdžiui: „Konservatoriai ir liberalai, kiekvieną kartą postringaujantys apie Tarybos daugumos jų ribojamą laisvę dalyvauti Tarybos darbe, patys to darbo atsisakė“ (2020 03 20);

„O štai tas vienas mūsų konservatorius, kuris šia tema postringavo per vienos respublikinės televizijos žinias, gal galėtų tiesiog imti ir sutvarkyti bent vieną kapavietę?“ (2017 06 22); „Pasak mero R. Malinausko, liberalai ir konservatoriai piktybiškai siūlo vis tas pačias kandidatūras“ (2018 07 26); „Ar nėra taip, kad kitų kandidatų liberalai ir konservatoriai nesiūlo piktybiškai, galimai sąmoningai siekdami trukdyti Kontrolės komiteto sudarymui“ (2017 06 01), ir pan.

5 lentelė. Greta perkoduoto pavadinimo „LiberalųSąjūdis“ penkių žodžių atstumu einantys bendriniai žodžiai leidinio „Mano Druskininkai“ aktualijų skiltyje

Ruporas, opozicija, frakcija, posėdis, taryba, piktybiškai, skundas, nepasirodyti, nelankyti, komitetas, valda, galimai, netekimas, opozicinis, mišriai, kandidatas, įgaliojimas, kontrolė, įžūlumas, nepasitenkinimas, klaidinti, neapsikęsti, pradėjimas, atstovas, kadencija, išsisukti, susidaryti, elgesys, intriga, ignoruoti, išsiškoti, apdairumas, dėliotis, kontraversiška, nebegalioti, skundėjas, viešinis, įžūliai, šaraškino, paskaičiuokim, cinizmas, polinis, susivaldyti, paskala, besišnekėti, įžūlėti, dalykiškai, delegavimas, sulaužymas, nedalyvavimas

Pastaba. Pateikiami pirmi 50 žodžių pagal santykinio dažnio analizės statistiką (chi kvadrato dydį); visų žodžių santykinio dažnio statistinio reikšmingumo lygmuo aukštesnis nei 0,05.

Tokio žodyno vartojimas laikraščio aktualijų skiltyje rodo, kad „Mano Druskininkų“ laikraštis net nebando laikytis šiuolaikinėje žurnalistikoje įprastų politiškai neutralaus leidinio principų. Užuoat ėmęsis skaitytojams galbūt mažiau pastebimos politinio tendencingumo taktikos – oponentų matomumo mažinimo, šis leidinys atvirai naudoja tendencingą toną. Nors patikimesniam kiekybiniam tono šališkumo vertinimui reikėtų atskiro tyrimo, matyti, kad šiuo atveju politikų kontroliuojama žiniasklaida panaudojama kitu būdu – ne mažinti oponentų matomumą, bet menkinti jų reputaciją.

Apibendrinant šią dalį galima teigti, kad partijų paminėjimų vietos žiniasklaidoje analizė pateikė netikėtų rezultatų. Skirtingai nei tikėjomės iš teorinės literatūros, regioninėje spaudoje neaptikome ryškaus vietinių valdančiųjų partijų pranašumo kitų partijų atžvilgiu.

Netikėta buvo ir tai, kad tarp dviejų dažniausiai minimų partijų greta LSDP atsidūrė TS-LKD, nors nė vienoje iš tirtų savivaldybių ji nėra valdančioji. Tačiau „Mano Druskininkų“ atvejis rodo, kad pozityvus matomumo tendencingumas, t. y. tendencingai dažnesnis tam tikrų partijų paminėjimas, visai nebūtinai reiškia teigiamą leidinio nusistatymą tų partijų atžvilgiu.

Išvados

Šiame straipsnyje, pasitelkus pažangius kompiuterinės tekstų analizės metodus, pirmą kartą buvo atlikta lyginamoji kiekybinė regioninės žiniasklaidos turinio analizė, leidžianti pažiūrėti, kuo pasižymi politikų kontroliuojamos vietos žiniasklaidos turinys. Tyrimu siekta patikrinti, kaip automatizuoti tekstų analizės įrankiai gali būti panaudoti tekstams lietuvių kalba, ir pritaikyti juos Lietuvos regioninės spaudos žiniasklaidos politinio šališkumo analizei.

Straipsnyje pristatyta į politinės komunikacijos tyrimus iš politinės ekonomijos atėjusi užvaldytos žiniasklaidos sąvoka, kuri geriau atspindi žiniasklaidos ir politikos santykį Lietuvos savivaldybėse negu iki šiol tyrimuose naudotas politinio paralelizmo konceptas. Užvaldytos žiniasklaidos sąvoka, taip pat kaip politinio paralelizmo terminas, apibūdina glaudžius politikų ir žiniasklaidos santykius, paverčiančius žiniasklaidą politinio advokavimo, o ne neutralaus informavimo įrankiu, tačiau atkreipia dėmesį į pragmatišką ir personalizuotą, o ne ideologiją grįstą šio santykio pobūdį. Kitose šalyse atlikti užvaldytos žiniasklaidos tyrimai leido tikėtis, kad politikų kontroliuojamoje žiniasklaidoje bus galima aptikti neproporcingai didelių merų ir valdančiosios partijos matomumą bei mažą politinių oponentų matomumą, taip pat tikėjomės pozityvaus valdančiųjų vaizdavimo tokioje žiniasklaidoje, nors turimi analizės įrankiai neleido atlikti sisteminės sentimentų analizės.

Straipsnyje buvo analizuojami du išskirtiniai politikų kontroliuojamos žiniasklaidos atvejai – „Mano Druskininkai“ Druskininkuose ir „Širvintų kraštas“ Širvintose – lyginant juos su keturių kitų sa-

vivaldybių, pasižyminčių skirtingu politinės konkurencijos laipsniu, atvejais. Atlikta analizė parodė, kad neproporcingai didelis valdančiosios partijos matomumas nėra būdingas nei šioms dviem, nei kitoms nagrinėtoms savivaldybėms, tačiau atskleidė kelis kitus būdus, kaip politikai išnaudoja savo kontroliuojamą žiniasklaidą.

Širvintų atveju pasimatė tendencingas mero (šiuo atveju – merės) asmeninis matomumas vietos laikraštyje. Nors dėmesio disbalansas Darbo partijos (kuriai priklausė Širvintų merė Ž. Pinskuvienė) atžvilgiu Širvintų savivaldybės leidinyje nebuvo labai ryškus, pačios merės paminėjimų kiekis šiame leidinyje gerokai pranoksta kitas savivaldybes – merė minima beveik kas antrame leidinio straipsnyje. Greta merės pavardės einančių žodžių žodynas rodo, kad pagrindinis merės naudojamas įtakos mechanizmas yra ypač gausus savo parodinių veiklų (sveikinimų, apdovanojimų ir pan.) pristatymas.

Druskininkams itin didelis mero matomumas nėra būdingas (bent jau tuo nepasižymėjo mūsų tirtas laikotarpis) – „Mano Druskininkuose“ straipsnių, kuriuose paminėtas meras, procentas nelabai skyrėsi nuo bendro mūsų analizuotų leidinių vidurkio. Tačiau santykinio žodžių dažnio šiame leidinyje analizė atskleidė kitą šioje savivaldybėje taikomą taktiką – sistemingo oponentų puolimo. Skirtingai nei tikėtasi, „Mano Druskininkų“ laikraštyje pagrindinių mero politinių oponentų matomumas (santykinis paminėjimų dažnis) buvo didesnis, o ne mažesnis nei kitų partijų, tačiau jie pristatomi išskirtinai negatyviai, vartojant ne neutralų, bet stiprias neigiamas konotacijas turintį žodyną.

Atliktas tyrimas parodė, kad automatizuota tekstų analizė gali būti sėkmingai pritaikyta politinio šališkumo tyrimams Lietuvoje, tačiau kartu pademonstravo, kad vien pagal techniškai lengviau išmatuojamą matomumo tendencingumo matą negalime spręsti apie tai, kam palanki yra žiniasklaida. Ši matą būtina papildyti sunkiau atliekamu tono tendencingumo matavimu, t. y. žiūrėti ne tik *apie ką* žiniasklaida rašo, bet ir *kaip* apie tai rašo. Atlikta bandomoji santykinų žodžių analizė leidžia tikėtis, kad, jeigu būtų sukurtas platus ir patikimas lietuviškas sentimentų žodynas, žodyninė prieiga galėtų būti sėkmingai pritaikyta tono šališkumui politiniuose tekstuose matuoti.

Literatūra

- Bajomi-Lázár P., „The Party Colonisation of the Media: The Case of Hungary“, *East European Politics and Societies* 27 (1), 2013, p. 69–89.
- Balčytienė A., „Culture as a Guide in Theoretical Explorations of Baltic Media“, Hallin D. C., Mancini P. (eds.), *Comparing Media Systems Beyond the Western World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 51–71.
- Balčytienė A., Juraite K., „Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the Media Pluralism Monitor in the European Union, Albania and Turkey in the Years 2018–2019. Country Report: Lithuania“, <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67809/lithuania_results_mpm_2020_cmpf.pdf?sequence=1>, 2020-12-28.
- Bielinskienė A., Boizou L., Grigonytė G., Kovalevskaitė J., Rimkutė E., Utka A., *Lietuvių kalbos terminų automatinis atpažinimas ir apibrėžimas*. Monografija. VDU, 2015, internetinis leidinys, <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:832743/FULLTEXT01.pdf>>.
- Čeponytė J., „Specialistai: Lietuvos žiniasklaidos problemos – priklausomybė nuo politikų ir per maža įvairovė“, *Lrt.lt*, 2018 05 07, <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/211635/specialistai-lietuvos-ziniasklaidos-problemos-priklausomybe-nuo-politiku-ir-per-maza-ivairove>>.
- Čiekiūtė R., „Vietinės valdžios ir verslo interesai regioninėje žiniasklaidoje kaip grėsmė spaudos laisvei: Marijampolės regiono atvejis“, Vytauto Didžiojo universitetas, magistro baigiamasis darbas, 2019.
- D'Alessio D., Allen M., „Media Bias in Presidential Elections: A Meta-analysis“, *Journal of Communication* 50 (4), 2000, p. 133–156, <<https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2000.tb02866.x>>.
- Danauskienė V., „D. Gudelis skubiai atsikratė „Mano Druskininkų“, naujoji savininke – STT taikinyje“, *Delfi.lt*, 2012 sausio 12, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/d-gudelis-skubiai-atsikrate-mano-druskininku-naujoji-savininke-stt-taikinyje.d?id=70079792>>, 2020-08-11.
- Eberl J. M., Boomgaarden H. G., Wagner M., „One Bias fits All? Three Types of Media Bias and Their Effects on Party Preferences“, *Communication Research* 44 (8), 2017, p. 1125–1148, <<https://doi.org/10.1177%2F0093650215614364>>.
- Enikolopov R., Petrova M., „Media Capture: Empirical Evidence“, Anderson S. P., Waldfogel J., Strömberg D. (eds.), *Handbook of Media Economics* 1, 2015, p. 687–700, <<https://doi.org/10.1016/B978-0-444-63685-0.00017-6>>.
- Feldman R., „Techniques and Applications for Sentiment Analysis“, *Communications of the ACM* 56 (4), 2013, p. 82–89, <<https://doi.org/10.1145/2436256.2436274>>.
- Finkel A., „Captured News Media. The Case of Turkey“, Center for International Media Assistance, <https://www.cima.ned.org/wp-content/uploads/2015/10/CI-MA-Captured-News-Media_The-Case-of-Turkey2.pdf>, 2020-12-12.
- Freedom House, „Freedom in the World 2020“, <<https://freedomhouse.org/country/lithuania/freedom-world/2020>>, 2020-12-29.

- Gabrielatos C., „Keyness Analysis: Nature, Metrics and Techniques“, Taylor C., Marchi A. (eds.), *Corpus Approaches to Discourse: A Critical Review*, Oxford: Routledge, 2018, p. 225–258.
- Gaučaitė M., „Teisės ir etikos problemos Šiaurės Lietuvos periodinėje spaudoje“, *Žurnalistikos tyrimai* 11, 2016, p. 28–54, <<https://doi.org/10.15388/zt/jr.2016.11.10749>>.
- Greičiūtė M., Norkūnaitė M., Stukas M., „Ar valstybė mažesnė už savo teritoriją? Lietuvos valstybės (ne)galios žemėlapis“, *Mokslo pieva*, 2015, <http://mokslopieva.lt/wp-content/uploads/2016/01/2015_ataskaita_Valstybe_fin.pdf>.
- Grimmer J., Stewart B. M., „Text as Data: The Promise and Pitfalls of Automatic Content Analysis Methods for Political Texts“, *Political Analysis* 21 (3), 2013, p. 267–297.
- Groeling T., „Media Bias by the Numbers: Challenges and Opportunities in the Empirical Study of Partisan News“, *Annual Review of Political Science* 16, 2013, p. 129–151, <<https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-040811-115123>>.
- Hallin D. C., Mancini P., eds., *Comparing Media Systems: Three Models of Media Systems*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Hamborg F., Donnay K., Gipp B., „Automated Identification of Media Bias in News Articles: An Interdisciplinary Literature Review“, *International Journal on Digital Libraries* 20 (4), 2019, p. 391–415.
- Jastramskis D., „Šališkumo problematika nacionaliniuose dienraščiuose 2004 m. Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijos metu“, *Žurnalistikos tyrimai* 1, 2008, p. 5–24, <<https://doi.org/10.15388/zt/jr.2008.1.80>>.
- Jastramskis D., „Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės naujienų šališkumo ryšys“, *Informacijos mokslai* 51, 2009, p. 124–143, <<https://doi.org/10.15388/Im.2009.0.3202>>.
- Jastramskis D., „Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai“, *Informacijos mokslai* 55, 2011, p. 52–70, <<https://doi.org/10.15388/Im.2011.0.3160>>.
- Jastramskis D., „Žiniasklaidos laisvės ribojimo aplinkybės Lietuvoje“, *Informacijos mokslai* 67, 2014, p. 120–135, <<https://doi.org/10.15388/Im.2014.0.3100>>.
- Jastramskis D., „The Political (In) Dependence of the Media in Lithuania“, *Kwartalnik Nauko Mediach* 1, 2015.
- Jastramskis M., red., *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūrų problema Lietuvos politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.
- Kavaliauskaitė J., „Žiniasklaidos tikrovė ir tendencingumas: kaip atrodo politinės partijos ir lyderiai?“, Ramonaitė A. (red.), *Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaizdžiai politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 234–260.
- Kavaliauskaitė J., „Kodėl lietuviai dievina „Google“, ir kuo čia dėta mūsų viešojo erdvė?“. Pranešimas metinėje politologų konferencijoje „Lietuvos politikos klausimai ir tyrimai 2019“, Vilnius, 2019 m. gruodžio 6 d.
- Kumpys T., Raginytė A., Selezniova K., Grinius L., Žemgulis V., „Partijų perrenkavimo priežastys savivaldybių tarybų rinkimuose“, *Geriausių rašto darbų almanachas*, 2013, p. 72–119.

- Mažylė J., „Atsakingos žiniasklaidos sistemos: teorinės priegijos ir situacija Lietuvos regionų spaudoje“, *Žurnalistikos tyrimai* 5, 2012, p. 126–144, <<https://doi.org/10.15388/zt/jr.2012.5.1803>>.
- Mažylė J., „Problems of Media Accountability in the Regional Periodical Press of Lithuania“, *Socialiniai tyrimai* 4 (33), 2013, p. 78–86.
- Mancini P., „Instrumentalization of the Media vs. Political Parallelism“, *Chinese Journal of Communication* 5 (3), 2012, p. 262–280, <<https://doi.org/10.1080/17544750.2012.701415>>.
- Mungiu-Pippidi A., „How Media and Politics shape Each Other in the New Europe“, Jakubowicz K., Sukosd M. (eds.), *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in Global Perspective*, Chicago: Intellect-Books, 2008, p. 87–100.
- Mungiu-Pippidi A., „Freedom without Impartiality. The Vicious Circle of Media Capture“, Gross P., Jakubowicz K. (eds.), *Media Transformations in the Post-Communist World: Eastern Europe's Tortured Path to Change*, Lanxam: Lexington Books, 2012, p. 49–66.
- Palidauskaitė J., Ibenskas R., „Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos“, *Viešojo politika ir administravimas* 21, 2007, p. 61–74.
- Ramonaitė A., „Socialinė rinkėjų tapatybė ir partijų pasirinkimas: ar yra vietos skirčių politikai Lietuvoje?“, Jastramskis M. (red.), *Ar galime prognozuoti Seimo rinkimus? Trijų kūnų problema Lietuvos politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 71–96.
- Ramonaitė A., „Mapping the Political Space in Lithuania: The Discrepancy between Party Elites and Party Supporters“, *Journal of Baltic Studies* 51 (4), 2020, p. 477–496, <<https://doi.org/10.1080/01629778.2020.1792521>>.
- RSF, Reporters Without Borders, „2020 World Press Freedom Index“, <<https://rsf.org/en/ranking>>, 2020-12-30.
- Ryabinska N., „Media Capture in Post-Communist Ukraine: Actors, Methods, and Conditions“, *Problems of Post-Communism* 61 (2), 2014, p. 46–60, <<https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216610204>>.
- Stanevičiūtė J., „Regioninė žiniasklaida tarp verslo ir visuomenės interesų: Jonavos atvejis“, Vytauto Didžiojo universitetas, magistro baigiamasis darbas, 2017.
- Transparency International, „Kas dešimtą žiniasklaidos priemonę Lietuvoje valdo politikai ir valstybės tarnautojai“, <<https://www.transparency.lt/kas-desimta-ziniasklaidos-priemone-lietuvoje-valdo-politikai-ir-valstybes-tarnautojai/>>, 2020-12-28.
- VRK, „2015 Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimai“, <https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2015_savivaldybiu_tarybu_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/index.html>, 2020-08-11.
- VRK, „2019 m. kovo 3 d. savivaldybių tarybų rinkimai“, <<https://www.vrk.lt/2019-savivaldybiu-tarybu-rezultatai>>, 2020-08-11.
- Woodall A., „Media Capture in the Era of Megaleaks“, *Journalism* 19 (8), 2018, p. 1182–1195, <<https://doi.org/10.1177%2F1464884917725166>>.

Priedas. Teksto apdorojimas

Šiame priede nurodyti visi keitimai, atlikti prieš naudojant tekstą automatinei analizei.

Partijų perkodavimas

Straipsnyje nagrinėjamų didžiausių partijų (Lietuvos socialdemokratų partijos, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio, Darbo partijos, partijos „Tvarka ir teisingumas“) pavadinimai ir skirtingos jų formos buvo perkoduoti į vienodą formatą, tinkamą skaitinei analizei. Pateikiame visą keitimų sąrašą. Atlikti tiek variantų kai rašoma didžiosiomis, tiek kai mažosiomis raidėmis keitimai.

LSDP

Eliminuota sąsaja su Lietuvos socialdemokratų darbo partija.

Atvejai, priskirti LSDP: LSDP, Lietuvos socialdemokratų partija (visi linksniai), Socialdemokratų partija (visi linksniai), socialdemokratas / socialdemokratai (visi skaičiai, giminės ir linksniai), socdemas / socdemai (visi skaičiai, giminės ir linksniai).

Atskirti Socialistų ir demokratų partijos minėjimai.

TS-LKD

Atvejai, priskirti TS-LKD: TS – LKD, TS–LKD, TS - LKD, TS-LKD, TSLKD, Tėvynės sąjunga (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga - Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga ir Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga - Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga–Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga ir Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga- krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga - krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvy-

nės Sąjunga–krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga – krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga ir krikščionys demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga- krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga - krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga–krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga – krikščionių demokratai (visi linksniai), Tėvynės Sąjunga ir krikščionių demokratai (visi linksniai), Lietuvos krikščionys demokratai (visi linksniai), Lietuvos krikščionių demokratai (visi linksniai), Krikščionys demokratai (visi linksniai), Krikščionių demokratai (visi linksniai), konservatorius / konservatoriai (visi skaičiai, giminės ir linksniai).

LRLS

Eliminuoti atvejai: Lietuvos laisvės sąjunga (liberalai) (visi linksniai), Lietuvos laisvės sąjunga (visi linksniai), Liberalų ir centro sąjunga (visi linksniai).

Atvejai, priskirti LRLS: LRLS, Liberalų sąjūdis (visi linksniai), Lietuvos Respublikos Liberalų sąjūdis (visi linksniai), LR Liberalų sąjūdis (visi linksniai), liberalsąjūdietai / liberalsąjūdiečiai (visi skaičiai, giminės ir linksniai), liberalsąjūdininkas / liberalsąjūdininkai (visi skaičiai, giminės ir linksniai), liberalas /liberalai (visi skaičiai, giminės ir linksniai).

LVŽS

Eliminuoti su partija nesusiję žodžio „valstietis“ paminėjimai (taip apdorojus tekste vis tiek liko trys su partija nesusiję atvejai, tačiau jie esmingai neiškraipo rezultatų): valstiečių ūkio, valstiečių šeima (visi skaičiai ir linksniai), valstiečių skaičius, valstiečių vaikus, karališkųjų valstiečių, valstiečių liaudininkų, Valstiečių laikraštis (visi linksniai), valstiečiai sukilimuose, valstiečiai pasninkaudavo, krikštyti valstiečiai, valstiečius Tolimųjų, kaimų valstiečiais.

Atskirta Žaliųjų frakcija.

Atvejai, priskirti LVŽS: LVŽS, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Valstiečių ir žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Lietuvos valstiečių – žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Valstiečių – žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Lietuvos valstiečių–žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Valstiečių–žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Lietuvos valstiečių - žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Lietuvos

valstiečių-žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Valstiečių-žaliųjų sąjunga (visi linksniai), Lietuvos žaliųjų ir valstiečių sąjunga (visi linksniai), Žaliųjų ir valstiečių sąjunga (visi linksniai), Lietuvos žaliųjų – valstiečių sąjunga (visi linksniai), Žaliųjų – valstiečių sąjunga (visi linksniai), Lietuvos žaliųjų–valstiečių sąjunga (visi linksniai), Žaliųjų–valstiečių sąjunga (visi linksniai), Lietuvos žaliųjų - valstiečių sąjunga (visi linksniai), Žaliųjų - valstiečių sąjunga (visi linksniai), Lietuvos žaliųjų-valstiečių sąjunga (visi linksniai), Žaliųjų-valstiečių sąjunga (visi linksniai), Valstiečiai ir žalieji (visi linksniai), Žalieji ir valstiečiai (visi linksniai), Valstiečiai – žalieji (visi linksniai), Žalieji – valstiečiai (visi linksniai), Valstiečiai–žalieji (visi linksniai), Žalieji–valstiečiai (visi linksniai), Valstiečiai - žalieji (visi linksniai), Žalieji - valstiečiai (visi linksniai), Valstiečiai-žalieji (visi linksniai), Žalieji-valstiečiai (visi linksniai), Žaliųjų sąjunga (visi linksniai), valstietis / valstiečiai (visi skaičiai, giminės ir linksniai).

TT

Pati santrumpa TT nevartojama arba vartojama kitkam.

Atvejai, priskirti TT: TT partija, Tvarka ir teisingumas (visi linksniai), Tvarka – teisingumas (visi linksniai), Tvarka–teisingumas (visi linksniai), Tvarka - teisingumas (visi linksniai), Tvarka-teisingumas (visi linksniai), tvarkietis / tvarkiečiai (visi linksniai).

DP

„DP“ paminėjimai buvo tik du, vienas iš jų nesusijęs su partija.

Atvejai, priskirti DP: Darbo partija (visi linksniai), darbietis / darbiečiai (visi linksniai).

Kiti keitimai

Automatiškai imant duomenis iš internetinių puslapių, juose neretai pasitaiko „šiukšlių“ (pavyzdžiui, formatavimo kodo dalių), kurias tenka šalinti jau iš gauto teksto. Mūsų atveju buvo pašalinti tokie elementai: `googletag`, `div`, `article`, `defineSlot`, `display`.

Iš teksto prieš teminių modeliavimą pašalinti lietuviški nereikšminiai žodžiai iš „Github Stopwords Lithuanian“ (LT) (<https://github.com/stopwords-iso/stopwords-lt>) sąrašo, sutrumpinimai: „m“, „d“, „g“, „a“, „r“, „v“, „lt“ ir veiksmažodžio „būti“ lema.